

CEM SULTAN'A DAİR BEŞ ORİJİNAL VESİKA

Ord. Prof. İ. HAKKI UZUNÇARŞILI

CEM SULTAN HAKKINDA KISA MALÛMAT

Tarihlerde görüldüğü üzere Fatih Sultan Mehmed, 886 H. 1481 M. de vefat ettiği zaman büyüğü *Amasya* valisi Bayezid, küçüğü *Konya* valisi Cem olmak üzere iki erkek evladı kalmıştı. Bu tarihte Bayezid ekseriyetle kabul olunduğu üzere otuz dört ve Cem Sultan ise yirmi iki yaşlarında idiler. Bayezid, kapıkulu ocağının istemesiyle hükümdar oldu ve hükümdarlığı elde etmek için gelen Cem *Bursa*'yı işgal etti ise de mağlûp olarak *Mısır*'a kaçtı; oradan hacca gitti. *Kahire*'ye avdetinde Karamanoğlu Kasım ve Ankara Beyi Mehmed Beylerin tekrar tekrar kendisini istemeleri üzerine Memlûk Sultanı Kaytbay'ın ve bir kısım ümerasının gitmemesi hakkındaki tavsiyelerine rağmen *Anadolu*'ya geçti ve bu defa da muvaffak olamıyarak Rumeli tarafına geçmek arzusuyla *Rodos* şövalyelerinin yanına gitti (887 H.-1482 M.).

Şövalyeler türlü desiselerle Cem'i Rumeli tarafına geçirmiyerek bir müddet yanlarında alıkoyup, II. Bayezid'le anlaşkıktan ve Hüseyin Bey vasıtasıyla bir muahede imzaladıktan sonra *Fransa*'ya götürdüler ve uzun müddet kendisini duka ve kıralın ellerinden almalarından korkarak şehirden şehire ve kaleden kaleye sıkı muhafaza altında dolaştırdılar. Sultan Bayezid, kardeşinin muhafazası için *Hüseyin Bey* vasıtasıyla şövalyelere senede kırk bin Filori vermeyi kabul etmişti.

Nihayet *Fransa* kralı VIII. Şarl ile Papa anlaşarak Cem'in Papa yanında bulunmasına karar verildiğinden Cem Sultan *Fransa* topraklarından alınarak *İtalya*'ya götürüldü ve 10 Rebiulevvel 894 ve 13 Mart 1489'da merasimle *Roma*'ya getirildi. Bu tarihte *Roma*'da Papa olarak VIII. İnnocent bulunmakta idi. Cem'in *Fransa*'da bulunduğuş sırada onun hakkında malûmat almak üzere Bayezid tarafından *Fransa*'ya adamlar [Hüseyin ve İsmail Beyler] gönderilmişti; bunlardan başka *Rericho* adında bir de Rum bulunup

França kralına gittiği sırada Kırıl VIII. Şarl, Cem'in Papa'ya teslimi hakkında İnnocent ile mutabık kaldığından dolayı bir netice elde edememişti.

Sultan Bayezid, Cem'in Papa'ya teslim edildiğini öğrenince gerek Papa'ya ve gerek biraderi Cem'e nâme ve hediyelerle kapıcıbaşı Mustafa Ağa'yı yollamıştı (896 H.-1490 M.). Papa İnnocent 1491'de vefat ederek yerine VI. Aleksandr ismiyle Borjiya Papa olmuş ve bundan sonra Fransa kralı VIII. Şarl İtalya'ya girip bir anlaşma ile Cem'i, Papa'dan aldıktan sonra *Napoli* kralı üzerine yürümüştür (1495). Cem Sultan, kiral ile *Napoli*'ye giderken yolda hastalanmış ve 900 Cemaziyelevvel 29 ve 25 Şubat 1495'de *Napoli*'de vefat etmiştir. Zehirlenmesi veya hastalığı neticesinde ölmesi hakkında muhtelif rivayetler vardır. Cesedi tahnit edildikten sonra getirilip *Bursa*'da II. Murad civarına defnedilmiştir.

Şimdi bu kısa izahattan sonra Cem için Rodos Şövalyeleri Reisine *Fransa* kralına ve Papa'ya gönderilen vesikalara geçelim.

I.

Davud Paşa'nın vezir-i âzamlığı zamanında *Floransa*'ya Lorenzo dö Medici'ye ve oradan da *Fransa*'ya kadar gitmiş olan İsmail Bey'in sergüzeştinden başlayalım. Sultan Bayezid, Cem'in Fransa'da bulunduğunu haber alması üzerine Osmanlılarla dostça münasebeti olan Lorenzo'ya bir takım hediyelerle İsmail adında birisini göndermiştir. Davud Paşa'nın vezir-i âzamlığı 1483 ile 1496 arasında olduğundan İsmail Bey bu tarihler arasında ilk senelerde gitmiştir.

İsmail Bey, *Lorenzo*'ya elçi olarak gönderilmekle beraber asıl maksat Cem hakkında malûmat almaktı. Sultan II. Bayezid tarafından Dubrovnik cumhuriyetine gönderilen hükümde İsmail'in İtalya sahillerine çıkarılması emrolunmuştu. Filhakika İsmail Bey cumhuriyetin verdiği gemi ile beş gün *Adriyatik*'te seyrettikten sonra evvelâ bir limana girmişler ve orada rüzgâr beklemek için onbeş gün kadar kalmışlar ve oradan kalkarak Papalığa tâbi *Ankona* liman ve şehrine gelmişler ve sonra da *Pijer* şehir ve limanına varmışlardır.

İsmail Bey gemiden karaya çıkarak kira ile at tedarik edip Orbini adında küçük bir dükânın şehrine ve oradan da yine küçük bir dükânın merkezi olan *Sanana* kasabasına ve buradan da Sultan

Bayezid'in nâme ve hediyelerini takdime memur olduğu Lorenzo dö Medici'nin merkezi olan *Floransa*'ya gelmiştir. İsmail Bey buraya gelince memuriyetini söylemiş, fakat memurlar Lorenzo'nun halen *Floransa*'da bulunmadığını ve nerede olduğunu öğrenince kendisini oraya götürceklerini söyleyerek elçiyi iki ay kadar orada oturtmuşlar ve kendisine iyi misafirperverlik göstermişler ve sonra Lorenzo'nun *Savoie* dukasının yanında bulunduğunu haber alarak kendisini bir memur oraya götürmüştür.

İsmail Bey *Boulonya*, *Pavya* ve *Milâno* şehirlerine uğramıştır. Milân dukası Karlo (Şarl) kendisine hüsn-i kabul göstermiş ve oradan Lorenzo'nun bulunduğu *Savoie* dukasının (Birinci Şarl) yanına gitmiştir¹. İsmail Bey'e *Savoie* dukası seni ister diye kendisini davet etmişlerse de duka ile görüşürmiyerek dukanın vezirinin dairesine götürmüşlerdir. Buna da sebep *Rodos* şövalyelerinin adamlarından biri İsmail Bey'i görüp vezirle ittifak ederek kendisini (herhalde Cem Sultan için geldiğini anlıyarak) vezirin evinde üç gün eline ayağına demir vurup hapsetmişlerdir.

Sonra Rodos şövalyelerinin adamı, İsmail Bey'i alarak kendi yerine götürüp orada da bir sene kadar saklamış, sonra kız kardeşinin bulunduğu başka bir şehire götürüp orada da yine eli ayağı bağlı olarak zindana koyup yedi sekiz ay bırakmışlardır; bu sırada İsmail Bey'in mahbus bulunduğu yerin askerleri bunun gizli gelmeyip geçtiği yerlerde ikram gördüğünü ve bir ulu pâdişahın kulu olduğunu söyleyerek itiraz etmeleri üzerine *Savoie* dukası, İsmail Bey'i yanına getirtip ikram etmiş ve kendisini şövalyelerden almak istemiş ise de veziri mâni olmuş ve duka ondört onbeş yaşında henüz genç olduğundan vezirine söz geçirememiş fakat şövalyelerin adamına İsmail Bey'i hapsetmeyip gözetmesini emretmesi üzerine şövalye İsmail Bey'i hapsetmeyip yanına adam koyarak o suretle dört beş ay kadar orada kalmıştır. Bundan sonra *Savoie* dukasının kudretli beylerinden Luviz-Talyan ismindeki bey İsmail Bey'i yanına avcı olarak almış ve kendisine çok îtimad ve sevgi göstermiştir. İsmail Bey bu suretle bir buçuk sene kadar Luviz Talyan'ın yanında kaldıktan sonra *Rodos* beyinin adamı İsmail'i, Bey'in yanından almış ve beş ay kadar

¹ Lorenzo'ya getirdiği nâme ve hediyeleri verdiğiinden ve görüşüp görüşmediğinden bahsetmiyor.

yine saklamış ve sonra kendisini alarak götürmüş ve Luviz Talyan İsmail Bey'i istemiş ise de gemiye gönderildiği söylenmiştir.

İsmail Bey gemiye bindikten sonra sakalını kesip hıristiyan kıyafetine sokmuşlar ve bu suretle Rodos'a getirmişlerdir. İsmail Bey gemiye girdiği zaman İlyas adında bir Türk tanıdığı görmüş ise de İlyas kendisine aşinalık etmemiş, fakat gemiden adaya çıktığı sırada İlyas kendisine gizlice dilini muhkem tutmasını tavsiye eylemiştir.

İsmail Bey bayramdan iki gün evvel (senesi malûm değil) Rodos'a varmış, bayramı orada geçirmiş. Şövalye, İsmail Bey'i kendi evinde saklıyarak kimse ile görüştürmemiş, bu sırada Sultan Bayezid'den şövalyeler reisine bir elçi geldiğini haber alıp Sırpça bir mektup yazarak bir vasıta ile gizlice elçiye verilmesini ve o suretle vezir-i âzam Davud Paşa'ya takdimini rica etmiştir. Elçi İstanbul'a avdetinde mektubu Davud Paşa'ya vermiş ve daha sonra pâdişah-tan gelen bir hükümle İsmail Bey serbest bırakılarak İstanbul'a gelmiştir.

İsmail Bey bu sergüzeştinin sonunda yukarıda adı geçen Luviz Talyan yanında bulunduğu sırada Hacı'nın (yani Cem Sultan'ın) Fransa kiralığı dahilinde بوركى قلميا Burki Kalemya (acaba Bourganeuf mu?) hisarında bulunduğunu ve Fransa'ya gidip gelen dayısı oğullarının haber verdiklerini söylemiştir. Eğer Borgi Kalemya Bourganeuf ise Cem'in burada bulunması 892 H.-1487 M. senesine rastlamaktadır.

İsmail Bey'in bu sergüzeştnamesinde kaydettiği günler vasati olarak hesap edilecek olursa seyahati dört buçuk sene kadar sürmüştür. Bu sergüzeştname aynen şöyledir:

Ahbâr-ı İsmail Bey ki Davud Paşa marifetiyle gitmişti

Bundan ki gittim, Hüdavendigâr hükmi elümde varidi ki Dubrovnik beyleri gemi viralar. Gemi verdiler, gemiye girip beş gün kenarsızla yürüdük, ondan bir limana girdik, onbeş gün durduk; ondan rüzgâr olup bir gün bir gece Angoya (Ankona) nam şehre geçtik; mezkûr şehir Rim papanun şehridir. Andan gine gemile Pijer nam şehre varduk. Andan kira ile ata binip Ürbîn nam bey-cüğüzün iline vardık ondan سنانا Sanana nam şehre ol dahi başka beyceğüzdür. Ondan Firincaya ki bunda Florindin (Floransa) derler: anın beğünün adına Lorenca Medis (Lorenzo dö Medisis) derler; ana pâdişah-tan kâğıdım ve armağanım varidi. Anda iki ay durguttular,

bu sebepten ki biz anun nirde idüğin bilmeziz, bilalüm andan seni gönderalüm. Ama anda durduğumca ve bu geçdüğüm yerlerde pâdişah uğruna gereği gibi izzetler ve hürmetler ettiler; yürüdüğüm yirde atumla ve tuğla yürüdüm. Sonra Duka de Savuya (Dük dö Savoie) yanına çıktı deyu haber aldılar. Dahı benümle bundan giden anlar dahi bir adam koştı; beni Duka dö Savuya'ya götürdü. Gide yürürken *Boluna* nam şehre uğradım, andan *Pavya* nam şehre uğradım, andan *Milân*'a vardım. Duka dö Milân derler; ama adı Karlo'dur; bana gereği gibi izzet etti; bin kişi var idi ki beni karşıladı kondum, yoksa kendusi dahi beni karşılasa gerek idi. Ondan Duka dö Savoya şehrine (Cimri=Şamberi) vardım. Duka dö Savoya anda idi, beni kondurdular. Ondan Duka seni ister deyu beni aldılar, gittiler, vezirinin evine illettiler, beni kendüye göstermediler; meğer ki Rodos'un adamisi anda imiş, beni görmüş; bu, vezirle ittifak edip beni dövdüler, öldürmeğe dahi kasdettiler; âhir öldürmeyüp elüm, ayağım demürleyip üç gün üç gece yattım. Ondan sonra mezkûr Rodos kâfiri beni alup kendü evine letti; bir yıl anda sakladı. Ol şehirde Vehlet? olduğu sebepten kız karındaşı bir gayrı şehirde olurdu, Beni anda gönderdi. Anda dahi elüm ayağım demirleyüp zindana saldılar; anda dahi yedi sekiz ay miktarı durdum. Ol yerin sipahileri gelip beni görürlerdi; esirgerleridi, vardılar beylerine ki Duka dö Savoya'dır ana söylediler; reva değildir ki bunca beyleri, izzet ve hürmetle geçe, bunda gele hapis ola, bir ulu pâdişahın kuludur, maslahat değildir dediler, bunun günahı nedir dediler? Aşikâre gelenin hod günahı yoktur niçin tutarsız? Ondan sonra mezkûr Duka dö Savoya adam gönderip beni istedi; yanına getürdi, haylı hoş görüp izzet etti; mezkûr Rodos adamısından beni almak diledi; ol vezir mâni oldu; kendü oğlan (genç) adamdır vezirine söz geçüremedi, ama mezkûr Rodos adamına ismarladı ki bunu onatca dut; ol dahi beni hapis etmedi, gezerdim ama yanımda adam eksik olmazdı, gözedirdi. Bu vech üzere dört beş ay yürüdüm. Andan sonra bu Duka dö Savoya'nın bir yarar beyi vardır Luvis Talyan dirler sekiz pare hisarı atasından kalmış vardır; ol yirlerde gayet şirmerd ve yarar kâfirdir, andan şirmerd ol yörelerde kimse anılmaz, şol haddedir ki asıl França beğinden yılda bin ? قرنتی yir, ol قرنتی verdüğünün sebebi dahi budur ki mezkûri kendü yanına o kodu ki kendüye tâbi olup hizmetinde olaydı. Ol varmadı, ol dahi dedi ki çün bana gelmedin işte sana yılda bin ferenti ki kimesneye varup

tâbi olmayasın deyu. Zira ki ondan evvel Duka Dö Bergona (Burgonya dukası) nam beğün yanında idi; ol Duka dö Bergona França beğinin düşmanı idi, anun yanında iken França beğine bu çok zahmet ederdi.

Mezkûr Luvis Talyan av sever kişi imiş, beni ana avcıdır dediler, geldi beni istedi, alup kendü evine iletti, bana gayet izzet, hürmet etti. Şol mertebede muhabbet gösterdi ki oğlum, kızım senünçün vermeğe razıyım dedi, beni donattı, evim barkum senindir ne istersen gey, ne istersen ye dirdi. Bu vech üzere bir buçuk yıl yanında durdum, ahdi bu idi ki beğiyle söyleşüp beni gönderseler gerek idi ve pâdişaha kâğıtlar verseler gerek idi. Her bar ki ben devletlu Hüdavendigârın evsafını söylerdim, ol bana dirdiki eğer devletlu Hüdavendigâr bana vira kâğıdı vireydi varup görürdüm, ne kim emretseler başarurdum.

Bu esnada iken Rodos beğünün ademisi gelip beni bundan istedi, birkaç gün benümle dursun hâcet olursa gine alasız dedi. Bu dahi ana verdi, alıp beni evine geldi; beş ay miktarı gine sakladı. Andan sonra bunlardan uğrulayın beni gemiye gönderdi. Andan sonra beni istemişler, bu beni gemiye gönderdiğin demişler, aralarında haylı söz olmuş deyu işittim.

Bu gemi alıp beni *Rodos*'a götürdü, ama gemiye koydukları vaktin sakalum yoldular, kâfir suretine koydular; ol gemide İlyas'ı gördüm ama İlyas bana aşinalık vermedi. Ol gemiden çıkayorken dilünü muhkem tut dedi. İki gün bayramdan öndin *Rodos*'a girdik bayramı *Rodos*'ta ittük. Beni kendü evinde muhkem sakladı, beni kimse ile söyleştirmezdi; ondan sonra işittim ki Hüdavendigârdan adam geldi, Sırpça, bir kâğıt² uğrulayın yazdım. Kendü halimi bildirdim bir tutsağın eline verdim ki Hüdavendigârdan gelen kulun eline vire, ol dahi Davud Paşa'ya vire. Sonra pâdişaktan hüküm geldi elüme bir kâğıt verip beni salıverdiler, benüm vasf-ı halim budur ki zikrolundu.

Ama mezkûr Luvis Talyan yanında dururken ol bana şöyle derdi ki *Burgi Kalemya* derler bir hisar vardır. França diyarındadır. Ama Rodos beyinin karındaşı oğlunun elindedir Hacı (Cem Sultan) ol hisarcıktadır derler. Andan bunun dayısı oğulları França'ya varup

² İsmail Bey'in aslen Sırp devşirmelerinden veya Bosnalı olduğu anlaşılıyor.

gelürlerdi bu haber anlardan alınurdu; ama gözile görmüş kimse değildir.

Bundan gideyürürken tâ Rodos kâfirinin fitnesine uğramayınca ne yire ki uğradım ise izzet ve hürmet ederlerdi. Bu sebepten dönicek her birisi kâğıt verip Hüdavendigâr ile biliş olmağa dilerleridi; yürüdügüm yirlerde atumla tuğla bayağı kisvetimle yürürdüm, Hüdavendigâr'ın yarar kuludur deyu hürmet, izzet ederlerdi.

II.

CEM SULTAN DOLAYISIYLA İKİNCİ BAYEZİD TARAFINDAN HÜSEYİN BEY'İN EVVELA RODOS'A VE SONRA FRANSA'YA GÖNDERİLMESİ

Cem Sultan'ın, şövalyeler tarafından Fransa'ya götürüldüğü haber alınması üzerine Hüseyin Bey adında Fransızca bilir bir memur³ Fransa'ya gönderilmişti. Bu Hüseyin Bey daha evvel Cem hakkında Sultan Bayezid'le şövalyeler arasında *Istanbul*'da bir anlaşmaya varıldıktan sonra elçi olarak şövalyelerin murahhaslariyle beraber 888 Safer-1483 Mart *Rodos*'a gönderilmiş ve üstad-ı âzam d'Aubusson ile bir muahede imzalamıştı. Bu muahede şartlarından birisi Cem'in şövalyeler elinde tevkifine mukabil her sene Ağustosta pâdişah tarafından üstad-ı âzama kırk bin duka tediyesi idi⁴.

Hüseyin Bey, İstanbul'dan kara yoluyla *Muğla*'ya gidüp götürdüğü şeyleri *Muğla* kadısına emaneten bıraktıktan sonra *Radus* adasına geçip şövalyeler'in reisiyle görüşüp pâdişah'ın teklifini söylemişdir. Baş şövalya yapılan teklifi ve teahhüd olunan kırkbin filoriyi kabul edip pâdişah'a cevabını yazıp Hüseyin Beğ'i *Fransa*'ya götürüp getirmeği teahhüd etmiş ve kırkbin floriye mukabil Cem'i saklayup o para ile anın ihtiyacını göreceğine söz vermiş ve İncil üzerine yemin etmiş ve bu hususta elinden bir teahhüdname alarak İlyas Bey ile pâdişaha göndermiştir. Hüseyin Bey bundan sonra Şövalye reisinin verdiği kefillerle tekrar *Muğla*'ya dönüp Rodos'a geçerken kadiya bıraktığı Floriyi alıp sicille kayd ettirdikten sonra adaya dönmüş ve yine durumu Nasuh Ağ'a ile 888 Rebûlevvel'de (9 Nisan 1483) pâdişah'a arz etmiştir.

³ Şarl'ın nâmesinde Hüseyin Bey'in, kendi veziri Yorgi'nin kardeşi olduğu gösterilmiştir.

⁴ *Hammer (Ata'bey tercümesi)*, c. 4, s. 256.

A

Hüseyin bey'in Rodos'tan gönderdiği 888 Rebiulevyel başı (9 Nisan 1483) tarihli arızası sûreti (Topkapı S. Arşivi No. 3286) :

ابد الله دولته الى يوم القيام
وزاد شوكته على كافة الانام

Yüz Haksâr-ı ubudiyette koyup Astâne-i âlempenah'a arz-ı bendegi oldur ki emr-i âli mûcibince *Muğla*'ya geldikte esbabi bittemam Muğla kadısına ber vech-i emanet konulduktan sonra içeru *Rodos*'a geçdük. *Megal Mastori* ile buluşup cemi-i emr-i pâdişahi arz olunup على وفق المرام ala vefkil meram kabul edip mukarrer ve musaddak tuttular; evvela kırkbin filoriyi kabul edip dergâh-ı muallaya cevabın yazdılar. Andan biz kulinızı Frenceye iledüp getürmesine mütekeffil oldular. İnşaallah ül-aziz bâdehu kırkbin filori üzre Cem'i koyuvirmeyüp saklamasın ve ol filori ile anın tedarikin görmesin ve ortada hilaf, hile olmamasına İncilerine biz kulunuz kendü elimizle yemin ettirdik ve mezkûrin üzre visaknâme alup İlyas bey kulunuzla irsal olundu.

İNşaallah-ül-aziz ol dahi ulak ardınca dört biş günden sonra vâsil ola ve bu mühimme kefalet için üç kişi virelim dedikten sonra Hacı İbrahim dirler ki evvelden bile gelüp gider, Sultanım'ın malumıdır, giru biz kulunuzla bile geçüp ekser *Rodos*'ın mühim fakirlerin bilür. Mezkûr Hacı İbrahim ihtiyar ettiği üç kişi virdiler; üçüne dahi kendü boyun (kefil) olup bile alup çıktım. Muğla kadısı mezkûr filoriyi getirüp bize teslim ittikte mezkûr boyunları (kefilleri) kadiya ve sancak beği ademisine teslim olunup mezkûr Hacı İbrahim'in dahi buyunluğun sicillatına kayd ittirelim ve biz kulunuz dahi meblağı alıp teslim itmesine gittiğimiz sebebden mezkûr arzname Nasuh kulunuzla irsal olındı. Bâdehu ne vâki olursa İlyas bey kulunuzla arz oluna. Baki devlet-i ebedi ve saadet-i sermedi daim ve kaim bâd bihörmet-i ve Muhammedin âlih-il-emcad. Tahriren fi gurre-i Rebi-ul-evvel sene 888.

Abdüküm el-fakir

Hüseyin

Cem'in Fransa'ya naklinden bir müddet sonra şövalya reisinin teahhüdü üzere Hüseyin Bey 1483 yazında Fransa kırak XI. Lui'ye gönderilmişti. Hüseyin Bey 888 Cemaziyel-

âhir sonlarında (1483 Temmuz) Savoie dukalığının merkezi olan *Chambery*'ye gelmişti. Bu sırada Cem Sultan Fransa'da *Le Pönet* adlı şatoda bulunuyordu. Hüseyin Bey *Chambery*'de bulunurken Cem Sultan'la görüşmek istemiş ise de şövalyelerin entrikaları ve Fransa'da kralın vefatı sebebiyle herhangi bir karışıklık bahanesiyle görüştürülemediği⁵. Filhakika bu sırada yani 30 Ağustos 1483 ve 26 Receb 888'de Fransa kralı XI. Lui vefat etmişti. Bunun üzerine Hüseyin Bey, mecburen geri dönerek Cem'in maiyyetinden cebren alınan yirmi dokuz kişi ile beraber Ekim ayında *Nis* yakınında *Villefranche*'de şövalyelerin Göke gemisiyle 29 Zilhicce 889 ve 1484 Ocakda *Rodos*'a varmış ve oradan da *Istanbul*'a gelmiştir.⁶

Hüseyin Bey bundan sonra ihtimal ki 1484'de müsaadesi alındıktan sonra nâme ve hediyelerle yeni kral VIII. Şarl'a gönderilmiş ve kral da 21 Nisan tarihli beylerine gönderdiği bir fermanla Hüseyin Bey'in bir sene müddetle kendi memleketinde bulunmasına ve gezmesine müsaade etmiş aynı zamanda diğer gezdiği ve geçtiği dukalıklardan da hüsn-i muamele görmesini tavsiye eylemiştir. Kralın bu fermanının altında *Kunduz de Bresa* ve *Grad Belayiki*? imzaları vardır. VIII. Şarl'ın bu fermanının tarihi 889 H. 1484 senesi Eylül olmalıdır. Bundan sonraki vesikada görüleceği üzere Cem Sultan'ın 889 Zilkade - 1484 Aralık tarihiyle biraderi Sultan Bayezid'e gönderdiği cevabî arızasını belki Hüseyin Bey ile göndermiştir. Kral VIII. Şarl nâmesinde elli kişinin gelmesini ve fena harekette bulunmamalarını şart koymuştur.

Suretini aynen aşağıya yazıp fotoğrafisini de makaleye koyduğumuz Şarl'ın fermanından, Hüseyin Bey'in herhalde kral ve saltanat naibesi olan valdesi taraflarından kabul edildiği ve hediyelerini takdim eylediği anlaşılmaktadır. Vesika'nun tercümesi aynen şöyledir⁷.

⁵ *Hammer (Atabey tercümesi)*, c. 4, s. 258'de Hüseyin Bey'in kralın vefatı dolayısıyla onunla görüşemediğini ve Cavid Baysun (Cem Sultan hayatı ve eserleri) adlı eserinde (s. 40, 41) Hüseyin Bey'in krala Türkiye'de Hristiyanların mukaddes eşyasının bir listesini götürüp Cem'in Fransa'da muhafazasına mukabil bu eşyadan başka külliyetli para teklif edip kabul edilmediğini hurafeperest ve mütaassıp olan XI. Lui'nin Hüseyin Bey'i huzuruna kabul eylemediğini beyan etmektedir.

⁶ *Vakıat* s. 13 ve *Tacü't-tevarih*, c. 2, s. 28.

⁷ *Topkapı Sarayı Arşivi*, numara 3090.

B

“Karlos Allah inayetiyle França kralı; sancağım beylerine ve kadılaruma ve yerlerine duran adamlarına ve derbende ve köprü ve limon (liman) bekleyenlere şöyle malûm ola ki şimdiki halde yarar ve itimad itdüğüm vezirim Yorki'nin karındaşı Hüseyin Bey'i Hüdavendigâr bazı maslahatı için bu yana acayib yüzel⁸ nesnelere götürmek için bunda gelmek ister imiş. Öyle olsa buyurdumki mezkûr, yoldaşlarıyla ve rızklarıyla ve esbablarıyla bugünden bir yıl gelince de gelürse gele, kimesne mâni olmaya. Ama bir yıldan sonra bu mektuba amel olunmaya ve anunla bile gelenlerden elliden ziyade olmaya. İmdi gerektir ki mezkûr gelincek onat vechile getürsüz ve herkande dilerse gide ve haçan dilerse giru döne kimesne mâni olmaya; bu şart ile ki benüm memâlik-i mahrusama bir yaramazlık kast itmiyeler; ve şöyle mâlûm ola ki bunların geldiğün gayet severim. İmdi sakınasız ki bunlara kimesne mâni olmaya; şöyle yaraklarıyla kûnderleriyle geleler, gideler denizde olsun koruda olsun. Eğer şöyle ki mezkûrlara bir kimesne mâni olursa emrim bunun üzerindedir ki ol dakika öldüresiz, bir türlü dahi itmiyesiz. Ve Firenkistan beylerine temenni itdüğüm budur ki Hudavendigâr'ın adamları her kanginüzün memleketine uğrayugelirse benüm hatırım için bunları hürmet ile izzet ile gönderesiz. İnşallah ben iyi ve adil idem. Abril ayının yirmi bir gününde yazılmıştır.”

Kıralun emriyle biz dahi adlarımız bunda yazdık.

Kunduz dö Bresa ve Grad Belayiki? ve bâki gayri beyler.

III.

FRANSA'DA BULUNDUĞU SIRADA CEM SULTAN TARAFINDAN
SULTAN BAYEZİD'E GÖNDERİLEN CEVABİ ARİZA

Cem Sultan Fransa'da bulunduğu sırada 889 Zilkade ibtidaları (1484 Kasım) tarihli biraderi Sultan Bayezid'e bir ariza takdim ederek halinden şikâyet etmiş ve kurtarılmasını istemiş olacak ki pâdişah bulunduğu yerde yâni Fransa'da kalmasını tavsiye etmiş. İşte Cem, biraderinin bu mektubuna karşı orada kalmak istemediğini ve ne yapıp yapıp vaadi mûcibince kendisini yanına aldır-

⁸ İmlâ yanlış çoktur, tercüme eden ihtimal ki yahudi olup güzel kelimesini yüzel yazmıştır.

masını ve her ne arzu ederse anınla âmil olup ve bunun iyi adına lâyük bir iş olacağını ve ölmeğe razı olup orada katiyyen durmak istemediğini yeminle temin etmektedir. Bu arızasının sağında yukarıdan dört satır hizasında (Cem bin Mehmed Han muzaffer daima) tuğrası vardır.

Fotoğrafisi makaleye konan bu arıza aynen şöyledir⁹.

- 1 - *Hazret-i mekremet meab ? bieyyam-ı kâmyab*
- 2 - *iftihar üs salâtin ül fiham ve ihtiyar ül havakin ül izam essârim samsam râkibü alâ ? el makam.*
- 3 - *elmahsus bi avâtıf-ı zehi ? elmelikül allâm dâme ömrühu ilâ yev-milhaşr vel kıyam tahiyât-ı safiyat-ı*
- 4 - *anber nesim ve teslimât-ı vâfiyât-ı abher şemim irsal olunduktan sonra arz olunan oldur ki*
- 5 - *şimdiki halde mektub-ı şerif irsal idüp bize bu diyarda eğlenmek suretini göstermişsiz*
- 6 - *imdi malûm ola ki Vallahilazim ve Billahilkerim benim bu diyarda eğlenmeğe bir dem*
- 7 - *ve bir saat rızam yoktur. Öyle olsa lûtfedüp kemal-i kereminizden (bir kelimeyi okuyamadım) nazar*
- 8 - *idüb ve bizim ile itdüğünüz ahd-ü peymanı yadidüp ve hıristiyan beyleri içinde*
- 9 - *iyilük ile adınız çıkmış iken kendünüze bîvefalık töhmetin ittirmeyüp*
- 10 - *ve sizlerin gibi pâdişahların adl ve insafına ne lâyük ise ona göre amel idüp*
- 11 - *bâri bu hususta benim rızam üzere olup elbette elbette beni huzur-ı şerifinize*
- 12 - *yetiştirmek her ne veçhile mümkün ise öyle idesiz, ziraki bu taraflardan*
- 13 - *hiç liveçhin minelüvüch hayır görülmedi ve görülmek ihtimali dahi yok. İmdi heman*
- 14 - *hayırlısı oldur ki biz anda sizlerin yanına varup her neyi ki maslahat görürseniz*
- 15 - *anın ile âmil olup şol ki müslüman beyleri gayretine lâyiktir bize edip ve şol ki*

⁹ *Topkapı Sarayı Arşivi* 3092 numarada Şehzade Ahmed'in zanniyle onun dosyasına konmuş olan vesikalardan ayrılmıştır.

- 16 - *huristiyan beyleri içinde sizlerin gayretine ve eyü adına lâyiktir sizler*
 17 - *eda edip filcümle her ne ki vech ise öyle idesiz. Ama lütfedip bu hususta*
 18 - *bir türlü dahi tedarik itmiyesiz ki vallah vallah ölmeme razıyım bu diyarda ayruk durmağa*
 19 - *razi değilüm şöyle bilüp ana göre tedarik idüp behemehal bizi anda iletmeğe himmet idesiz.*
 20 - *ve dahi lütfedip Yahşioğlu kulunuzun cemaati tarafından nazarı merhametiniz diriğ buyurmuşasız*
 21 - *Ben onun hizmetinden hoşnudum ; öyle olsa gerektir ki sizler dahi hatırumuz için anın cemaatini hoşnud idesiz*
 22 - *tahriren fi evail-i zilkade min şühur sene 889 min hicretin nebeviyye.*

IV.

KAPICIBAŞI MUSTAFA AĞA'NIN CEM SULTAN İÇİN
PAPAYA GÖNDERİLMESİ

Cem Sultan Fransa'da kaleden kaleye, şatodan şatoya dolaştırıldıktan sonra 5 Ekim 1488'de (893 Şevval sonları) Fransa kralı VIII. Şarl ile Papa VIII. İnnocent arasında bir anlaşmaya varıldıktan sonra Fransa'da son bulunduğu *Bourganeuf* şatosundan alınarak yola çıkarıldı; *Lion* ve *Marsilya*'dan geçerek 894 Rebiulevvel ve 1489 Şubatta *Tulon*'a getirildi; on gün kadar orada bulunduğu sırada Fransa kralının Cem Sultan'ı geri döndürmek üzere verdiği emir *Tulon*'a gelmeden evvel Cem Sultan ele geçmemek için hemen gemiye bindirilerek Fransa'dan uzaklaştırılıp, nihayet 13 Mart 1489 ve 10 Rebiulâhır 894'de merasimle *Roma*'ya getirilmiştir¹⁰.

Sultan II. Bayezid VIII. Şarl'e göndermiş olduğu Rum elçinin avdetinden sonra Cem Sultan'ın Papa'ya teslim edildiğini öğrenince gerek Papa'ya ve gerek Cem Sultan'a bir takım hediyeler ve aynı zamanda biraderinin muhafazası için mahrem nâme ile

¹⁰ Sultan Bayezid, Cem Sultan'ın Fransa'da muhafazası için *Rericho* adında bir Rum elçiyi Fransa kralı VIII. Şarl'a göndermiş ve şehzadenin muhafazasına mukabil senede elli bin duka verdikten maada diğer başka vaidlerde de bulunmuştu. Kralın validesi bu vaidlere karşı yumuşamış ve nihayet Cem'in geri döndürülmesi için emir gönderilmiş ise de bu emir gelmeden evvel Cem Fransa'dan uzaklaştırılmıştı (*Cem Sultan hayatı ve eserleri* - Cavit Baysun, s. 46, 47).

kapıcıbaşı Mustafa Ağa'yı *Roma*'ya göndermiştir¹¹. Mustafa Ağa, Cem Sultan'ın üç senelik mesarifi için para getirdiği gibi Cem'in muhafazası için de her sene Papa'ya kırk bin altın verileceğini bildirmişti; Mustafa Ağa 897 Muharrem ve 1490 Kasım'da *Roma*'ya gelmiştir. Biz orijinal bir vesika ile Mustafa ağa'nın ne suretle *Roma*'ya, Papa'nın yanına geldiğini göstereceğiz.

Mustafa Ağa evvelâ İtalya'ya geçebilmek için muhtemelen *Avlonya* veya o sahildeki bir yerde tevakkuf ederek Papa ve Napoli krallığı ile bir münasebet tesisinden sonra alacağı cevaba göre hareket etmeği münasib görmüştü; çünkü Sultan Bayezid, Mustafa Ağa'nın hareketinden sonra arkasından ulakla göndermiş olduğu emirde deniz tarafından bazı haberler alındığını ve Papa'ya kendisi (Mustafa Ağa) tarafından kabiliyetli bir adam gönderip anlarla dostluk için görüşmek istediğini anlatıp alacağı cevabı tafsilâtiyle bildirmesini yazmıştı. Bunun üzerine Mustafa Ağa İtalya sahiline gönderdiği bir adamı vasıtasıyla Gün Uskıra adında birisini bulmuştur. Bu zatın Papa'nın yanında Pavlo Kirsi ve Napoli kralı yanında da Körki Uskıra adında hısımları bulunduğundan Mustafa Ağa, dostluk için gelmiş olduğunu hâvi Papa ile Napoli kralına birer mektub yazarak *Roma*'ya gelmesine müsaade istemiştir. Bunlardan Pavlo Kirsi'nin Papa'dan ayda altı ve Hacı yani Cem Sultan'dan da bir filori aylığı varmış¹².

Mustafa Ağa Napoli kralına (Alfons) yazdığı mektupta Gün Uskıra'yı Papa nezdine göndermesini rica eylemiş olduğundan Riga Polya yani Napoli kralı, Gün Uskıra'yı kabul ile yanına adam koşup Papa'ya göndermiştir. Papa Gün Uskıra'yı kabul ederek aldığı mektup dolayısıyla kendisine güler yüz göstermiştir. Bunu müteakip Papa *Roma*'nın yirmi iki mil uzağında olan *Vik* kasabasına giderek *Roma*'ya gelmekte olan müttefiki Napoli kralıyla üç gün

¹¹ Mustafa Ağa, Enderundan yetişme olup 886 H.-1481 M. de hazinedarbaşı, 892 H.-1487 M. de kapıcılar kethüdası, 894 H.-1489 M. de kapıcıbaşı, 900 H.-1494 M. de Avlonya sancak beyi, 903 H.-1497 M. de Gelibolu sancak beyi 904 H.-1498 M. de Rumeli Beylerbeğisi ve 906 H.-1500 M. de vezir bulunduğu vakfiyelerinde görülmektedir. 917 H.-1512 M. de veziri azam olan ve Yavuz Sultan Selim'in cülüsünden sonra Şehzade Ahmed taraftarı olduğu için katledilen Koca Mustafa Paşa'dır.

¹² Vesikalarda Cem Sultan'ın ismi söylenmiyerek hacılığı dolayısıyla Hacı diye zikredilmektedir.

Cem meselesini görüşmüş ve bunu müteakip mütemed bir adamını sulh için Fransa kiralına (Sekizinci Şarl) göndermiştir. Bu işlerden sonra elçi Gün Uskra, gerek Papa ve gerek Napoli kiralının ve bir de Papa'nın nüfuzlu adamlarından olan Pavlo Kirsi'den birer mektub alarak Mustafa Ağa'nın yanına dönmüştür.

Papa İnnocent verdiği cevapta aldığı mektuptan memnun olarak Mustafa Ağa'nın göndermek istediği adamın gelmesine müsaade ettiğini fakat denizde emniyet olmadığından gönderilecek adam hangi sahile çıkarsa kendisine mektub yollamasını ve ona göre adam gönderip yanına celb ile bütün isteklerin yerine getirileceğini bildirmiştir.

Riga Polye yani Napoli kralı da Mustafa Ağa'ya cevabında, gönderilen Gün Uskra'nın yanına adam katarak Papa'ya yollayıp Papa ile görüştüğünü ve bundan sonra da her ne maslahat olursa dostça yerine getirileceğini beyan etmiştir.

Papa yanında vazifeli olan Pavlo Kirsi de, Gün Uskra'nın geldiğini ve Napoli kiralının yanında bulunan akrabası Görki Uskra'dan mektub getirdiğini ve her ne maslahat için geldi ise yardım ettiğini ve Hacı (yani Cem Sultan) ile beraber bulunan Türklerden Baba Ahmed, Yusuf, Salih ve Şirmerd'in bir sene evvel vefat ettiklerini ve her ne iş olursa ancak Gün Uskra ile bildirilmesini ve başkasına itimad etmediğini ve Gün Uskra ile gönderilecek haberin Napoli kiralılığı yoluyla gönderilmesini, çünkü Napoli kralı yanındaki Görki Uskra ile kardeş çocukları olduklarını ve Gün Uskra her ne derse sözüne itimad edilmesini çünkü mektupta bundan ziyade malûmat verilmesinin doğru olmayacağını bundan dolayı Gün Uskra'nın taktirine müracaat olunmasını cevaben bildirmiştir.

Bu cevapları alan kapıcıbaşı Mustafa Ağa, kendisine ağızdan ne haber gönderildiğini Gün Uskra'dan sormuş o da:

Fransa kiralının kuvvet toplayarak Papa'ya haber gönderip evvelce kendi elinde bulunup kendisine (papaya) verdiği Cem Sultan'ın aldığı yere verilmek üzere kendisine teslimini istediğini, eğer vermiyecek olursa nihayet dörtyüz bin filoriye kadar para vererek alacağını bildirmiş. Kralın bu müracaatı üzerine Papa, bu meseleyi üç hafta müzakereden sonra kralın isteğini reddetmiş.

Napoli kiralının yanında bulunan Görki Uskra'dan da Mustafa Ağa'ya gelen mektupta gönderilen Gün Uskra'nın gelip

Papa'ya gönderilerek aldığı cevapla avdet ettiği yazıldıktan sonra her ne iş olursa yapılacağını ve Gün Uskra'ya itimad edilmesi beyan edilmiştir.

Mustafa Ağa, pâdişaha takdim ettiği bu arızasında (Deli Musuh)un Mısır Sultanı tarafından elçilikle Papa'ya gönderildiğini fakat sormasına rağmen ne için gelip gittiğinin sebebinin öğrenilemediğini arzylemiştir.

Mustafa Ağa arızasında, Fransa kiralının bu cemiyetinin (kuvvetinin) (Napoli kralı üzerine hareketin) hiçbir zamanda bu kadar olmadığını ve Papa'nın elinden Cem Sultan'ı almasına muvaffak olmamasını temenni ile bu hususta gaflet edilmemesini ve Papa'nın müttefiki olan Napoli kiralının takviye edilmesini ve Fransa kiralının bu hareketinin Rodos beyinin tahrikiyle olup bunu üç koldan gönderdiği adamları vasıtasıyla haber aldığını bildirmiştir.

Cem Sultan, Mustafa Ağa tarafından Papa'ya gönderilen Gün Uskra'nın, Pavlo Kirsi'nin evinde misafir olduğunu haber alması üzerine Ayas adındaki çaşnigirini gönderip kendi el yazısıyla ona bir mektub vermiş ve Gün Uskra'nın getirdiği bu mektubu Mustafa Ağa pâdişaha göndermiştir.

Kapıcıbaşı Mustafa Ağa ancak bundan sonradır ki 896 Muharrem ve 1490 Kasım'da Roma'ya gidip pâdişah tarafından Cem Sultan'a ve Papa'ya gönderilen hediyeleri ve Papa'ya ayrıca mahrem nâmeyi takdim eylemiştir. Yukarıda görüldüğü üzere Mustafa Ağa, Cem Sultan'ın üç senelik tahsisatını getirmiş ve Cem Sultan'ın muhafazası mukabili olarak Papa'ya her sene kırk bin duka verileceğini pâdişah namına bildirmiştir.

Mustafa Ağa, Cem Sultan tarafından da kabul olunarak huzuruna girdiği zaman yer öpüp biraderi Sultan Bayezid'in gönderdiği mektubu ve hediyeleri —ki sırmalı kumaş ve mücevherattan mürekkebt— takdim ve kendisini teselli ederek avdet eylemiştir¹³.

Malûm olduğu üzere Papa VIII. Innocent 1491'de vefat ederek yerine VI. Aleksandr ismiyle Borjiya Papa olmuş ve bundan sonra Napoli kralı üzerine yürüyen VIII. Şarl İtalya'ya girmiş ve bir anlaşma ile Cem Sultan'ı Papa'dan alarak oradan Napoli üzerine yürümüştür (1495). Cem Sultan, Fransa kralıyla

¹³ *Vâkıat-ı Cem*, s. 23, 24.

beraber *Napoli*'ye giderken yolda hastalanmış ve 29 Cemaziyelevvel 900 ve 25 Şubat 1495 de *Napoli*'de vefat eylemiştir.

Cem Sultan'ın tedrici surette öldüren zehirle zehirlenmek veya eceliyle ölmek hususlarında muhtelif rivayetler vardır. Cem Sultan'ın kapıcıbaşı Mustafa Ağa tarafından zehirlendiği hakkındaki rivayet ise hiçbir suretle itimada şayan değildir; çünkü kapıcıbaşı Mustafa Ağa, [eğer Romaya bir defa gittiyse] Cem'in ölümünden beş sene evvel Papa İnnocent zamanında *Roma*'ya gelmiştir.

Fransa kralı ile Napoli kralı arasındaki muhalefetin devamı sırasında o taraf ahvaline dair Mustafa Ağa'nın takdim ettiği bir arıza daha olup Topkapı Arşivinde 3293 numaradadır.

Şimdi yukarıda hulâsa ettiğimiz kapıcıbaşı Mustafa Ağa'nın Bayezid'e gönderdiği arızasını aynen aşağıya yazarak bunun fotoğrafisini de makaleye koyuyorum¹⁴.

V.

II. BAYEZİD TARAFINDAN PAPA TARAFINA GÖNDERİLEN KAPICIBAŞI MUSTAFA AĞA'NIN BU HUSUSA DAİR BİR ARİZASI

Dergâh-ı muallâya ve Bârgâh-ı âlâya arz-ı benдеği budur ki, bundan evvel asitâne-i devletten ulağla hükmi-şerif vârid olup mazmûn-ı münifinde derc olan “şimdiki halde derya canibinden bazı ahbâr işidilür, öyle olsa gerektir ki sen kendü canibinden Papa canibine bir uslu yarar adamın gönderüp onların konşuluğuna varduğın bildiresin ve gönderdiğin adama ısmarlayasın, senin canibinden anlara dostluk arz etmek sureti ile ol tarafın ahbarın ve kazâyâsın tecessüs idüp gelip tafsili ile sana arz idüp sen dahi tafsil ile yazıp dergâh-ı muallâma bildiresin. Min bâd giru tecessüste ve tefehhusta her ne habere vâkıf ve muttali olursan bildiresin” deyu emir olunmuş idi.

Ol esnada kenduleriyle meşveret itmedin müslüman kisbetinde kendü canibimizden bî tekellüf adamımız gönderilmek bir türlü melhuz olunup öndin anlardan icazet rızasın malûm edinmek için ehl-i nasaradan kim Papa katında Pavlo Kirsi nam bir hısımlı olup ayda altı filori Papa'dan ve bir filori Hacı'dan (Cem'den)vazifesi var

¹⁴ Topkapı Sarayı Arşivi, numara 2783. Riga, Ruva'dan bozma olup kiral demektir.

imiş ve bir hısımlı Polye¹⁵ kiralı Riga katında olur imiş. Gün Uskra nam bir yarar mütemed kâfircik ele girüp bir mektub Papa'ya yazılıp ve bir mektub Riga'ya yazılıp gönderildiki. Riga bu gönderdiğimiz kâfirciği ahsen veçhile Papa'ya ulaştırmasına muavin ola deyu. Mektubumuz Riga'ya değdiği gibi hoş görüp adam koşup papaya göndermiş; varup Papa'ya *Rim*'de¹⁶ mülâkat edip Papa bunu begayet hoş görmüş. Papa yirmi iki mil miktar yer *Rim*'den *Vik* demekle maruf yire değin çıkıp Riga ile mülâkat edip üç gün danışık edip Papa bir yarar adamısını Françe beğine sulh için risalete gönderdikten sonra mezkûr Gün Uskra'ya bir mektub Papa verip ve bir mektub Riga verip ve bir mektub Papa'ya gönderilen Gün Uskra'nın Papa katında vazifesi olan hısımlı Pavlo Kirsi verip alıp gelip ben-denize getürdi.

Papa mektubunun mazmunı budur ki mektubunuz ile Gün Uskra bize gönderilip kendü adaminız gelmeğe icazet talep itmişsiz; begayet haz ittük ve hem sizden umulan hakkı buydu ki sadakat-i külliyez zuhura gelmiş deyu envâ-ı şakirlik suretin gösterip dimişler ki tamam muradımız bizim bunun üzerinedir ki bize gelecek sadakat ve muhabbet galebesinden kendü yirünüze değin adam gönderilüp izzetle istikbal edip alıp gelmeğe dahi kast olunur ve amma malûmunuzdur ki deryada nev'i ihtiyat edecek yer yoktur, adaminız her ne vakit ki maslahata gönderilip deryadan hangi kenare ki gelip çıkalar heman anlardan bize bir mektupları gelüp vâsıl ola. Ana göre adam gönderilüp izzetle ihtiyatsız âsanlıkla alıp gelip bize mülâkat ideler ve cemi-i mühimmat muradunuzca yerine gele deyu gereği gibi dostluk izhar etmişler.

Ve dahi Riga (Napoli kiralı) mektubının mazmunı budur ki mektublarınızla Gün Uskra gönderilip Papa canibine varup mülâki olmasına adam koşulup hüsn-i muavenetiniz diriğ olunmaya denilmiş. Mektubunuz ile geldiği gibi adam koşulup varup Papa'ya *Rim*'de mülâkat eyledi. Min bâd her ne maslahat olursa dostluk üzerine yerine getürevüz deyu anlar dahi gereği gibi dostluk izhar etmişler.

Ve Papa'ya gönderilen mezkûr Gün Uskra'nın Papa katında vazife yapan hısımlı Pavlo Kirsi mektubunun mazmunı dahi budur ki hazretinizden Gün Uskra bize gelip ve Riga katında olan his-

¹⁵ Polye kiralı, Napoli kiralıdır.

¹⁶ Rim Roma şehridir.

mumuz Görki Uskra'dan bir mektub getirüp biz dahi elimizden gelen dirig olunmayup ne hizmet ve ne maslahat üzere kim geldi, muavin olup gördük ve hazretinize malûm ola ki ol bir nice Türki Hacı ile¹⁷ iyş ve tanaaum iderler idi. Biri Baba Ahmed, ve biri Yusuf ve biri Salih ve biri Şirmerd'dir dördü bile geçen yıldan beru bu deme gelince ahrete gittiler şöyle biline ve hazretinizin her ne maslahatı olursa şimden giru bu gönderdiğiniz hısumumuz Gün Uskra'yı gönderesiz; bizim îtimadımız bunadır, gayre îtimad itmezüz ve *Polya* yolundan gönderile ki Riga katında olan Görki Uskra bizümle iki kardeş oğlunlarıdır; ana uğrayıp gelmesi âsandır. Ve dahi Gün Uskra her ne derse sözüne îtimad idesiz ki gönderilen mektubunuzda cemi-i ihbarat yazılmamak nev'i ihtiyattır; nâgâh yolda ve izde mektup aşikâre ola deyu.

Öyle olsa.

Bendenüz Gün Uskra'dan sual ittim; sana ısmarlanan nedir? bana ısmarlanan budur ki Françe beyi (Fransa kıralı) bu cemiyeti ittikten sonra Papa'ya elçi gönderip didi kim, ol kişi (Sultan Cem) asılda benim elimde idi sana virdim, imdi gel giru bana vir, ben dahi alduğum kişiye vireyin eğer şöyle virmezsen bâri sat. Yüzbin filori ve iki yüz, üçyüz nihayet dört yüz bin filoriye değin talep ittiler. Bu söz üzerine üç hafta danışık oldu, ahir vermeziz deyu cevap verilip varup elçi gitti; şöyle cevap viresin didiler.

Ve dahi mezkûr Papa'ya gönderilen kâfirciğin Riga katında olan hısımı Görki Uskra bendeye bir mektup gönderüp demişki *عم* amim oğlu Gün Uskra'yı ki Papa'ya göndermişsiz bunda gelip Riga'ya buluştu ve hazretinizden bir mektub getürdi; biz dahi emriniz üzerine adam koşup Papa'ya gönderdik varup Papa ile mülâkat edip andan dönüp Papa ile Riga buluştuğu yire değin bile gelip şimdiki halde Papa'dan dahi hazretinize mektubu vardır. Varup size haber verdüğü üzere. Ve bu tarafta şimdengiru her ne maslahatınız olursa bunu gönderesiz; madem ki biz sağ olavuz kendü sâdik kulunuz gibi cemi-i hizmetiniz eda idevüz. Ve mezkûr Gün Uskra her ne dirse îtimad idesiz denilmiş.

Ve bundan evvel Delü Nasuh, Papa'ya Mısır'dan risalete gelip ve neye geldiğini varan Papa elçisinden ağız haberi istifsar oluna

¹⁷ Sultan Cem'dir.

deyu arz olunmuştu. Papa'ya varup gelen kâfircik, icazet virdiler giru Mısır'a gitti deyu cevap verdi.

Ve Françe beğinin cemiyeti kimler ile idüğü istifsar emir olursa Venedik beylerinden gayrı bilkülliyye cemiyette biledir dirler ve bu cemiyetin tahrik ve fitne peyda olmasına sebep *Rodos* beğidir, nev'i şüphe olunmaya ve deryaya bu mühim için dört nefer kimesne gönderilmişti; ikisi mektupla ve ikisi teccessüs tarikiyle. Bunlar asla birbirinden habir değil idi. Gelip sual cevap oldukta cümlesinin haberleri birbirine muvafık, muhalif değil malûm-ı dergâh-ı âlempenah oluna.

Ve minbâd mütevaliyen vâkif ve muttali olduğumuz ihbarat bittafsil astâne-i devlete arz idevüz ve Françe beğinin bu cemiyeti ki olmuştur dahi bir zamanda olmamıştır; şöyle ki Papa'dan Hacı'yı (Sultan Cem'i) almasına zafer bulmayalar. Bundan sonra hergiz alınmağa derman olmaya. Ama gaflet idecek zaman değildir, her ne veçhile mümkün ise belki Riga'ya suret-i takviyet lâzımdır, zira Riga mağlûp düşmek ve her türlü rektir? ve Papa'ya gönderilen kâfircik anda aşikâre varup hısımlı Pavlo Kirsin evinde konmağın Hacı (Cem Sultan) vakıf olup Ayas nam çaşnigirin gönderip buluşup ve dest-i hattıyla [hattı-ı destiyle] bendenüze bir mektub göndermiş mühürülenüp aynıyle astâne-i devlete irsal olundu. Baki ferman dergâh-ı felek iştibâhındır.

Bende el-fakîr
Mustafa el-hakir

اخبار اساعده که آید باشا مقبول است لودک

بودن که خدمه عداوتها را طری الویده واری که او در وقت
بغاری کی ویران کی و بر ولگی یه کبر و پیش کوه لانا ریز
پرو و اول او نه بر لمانه کیوک اون پیش کوه و دوق
او نه روزها اولوب بر کوه بر کجین انو پانام شهر بیک
مدک شهریم باپانوک شهر بر او نه کنه کیمیل بر تانام شهر
و آردوک او نه کولبا انانابوز اوزرین نام بگو فرک
ایله واروک او نه کشتانانام شهر اولدای باشه کوقور
او نه قیدنجیا که بون فیله و نینت ویران اولدی کی ذک او نه
لورنجی ایلس ویران ایا کاشانه فاعده وارخانم واریک
این آلا بی ورفه نمید بوسید که بوزانک بیق بودک
بله بدنه برن سنس کوز الوم لانها وور کولجه
و کولک که دره و اول باشا او خورده لانی غرتار
... ..
صله ققاهه ساوویا یا نه جدی ویر خود ایله ولغی
پونام بو دوق لیدر انکولاج کلام قوشدی سی قوقاق ساووی
کوزروی کیم بوردن اولونانام شهر او غلام او نه
پاد یا نام شهر او غلام او نه قیلنه واروم قوقاق قیلان
ویران تالوی تارلور بکارا کیم غرت انکی بیک کوش
واریک کیم قانئله لوی قندم پوفسه کندوسی ولغی
بی قارمولا کولی لیدی او نه قوقاق ساوویا شهر
واروم قوقاق ساوویا انان لغی قنده ویر او نه
عوقاسی استر و بی لیدر کتیب و وزیر سیک او نه ایله
بی کتوبه کوسر مریا کوه دو و سولعیس انانیش
بی کوش بو وزیر انانق لیر بی وتدی اولرک ولغی
فصد اتریک آفر اولر جوب الوم آباغیم و مور لیر بلدی کون

او بیجه بائم اوندن صلک مدلو روون کافوی بی آلب کله وادینه لیدی
بریل انان بی صقادی اول شهر من و صلتن اولدو کاسیده قیز قوزانی
بو عیوی شهر اولوروی بی انان کتوزوی انان دانی الوم ایانغرم و مو لیر
ذنه ز صالدیک این ولغی بی سکا ای منداری واروم اولدی کیم سیکار
مدب بی کورلر دی اسیر کولبری و ایدی بکاره کوقاق ساوویا
... ..
جسس اولار اول پانان اول قول و وصلن و کلدر دیلی بولگانی
نه و ریدیل آتشکاه کلا نه کوفی انان بیق ورنغون طمانش او نه
مکله مذکور قوقاق ساوویا لقم کوزر بی استدی یا نه کتولدی
خیل غرض کوزر غرت اندی مذکور و وی آدی سنده بی الح و دیلر
ای لیری مانع اولدی کندو او فلان لقم و روزنه سوز کورده ک
لن مذکور و وی لقمه انهلر لی که بو ادا قوت اولد این صق
ایدی بوزوم تانانده کله ای اولان که نه بو و تو
او دوز و رت سنس ای بودوم ایدن صلک بوقان ساوویا
بریر اری وارور کوشن تالیان ویر ل سکا بان عصار ای سندن
قالش وارور اولدی لری غایت سولوه ویراد کا فودر لودن
شود اولدی بره لری کله اکلر شول صلک دره احد فرا نجا
بلندن بیلده بیک فرقی بو اولد فرقی ورو کیم سببی ولغی بود
مذکور ای کندو یا نه او قوی که کندو تابع اولوب خدمت اولدی
اول واریدی اولدانی دیری که چون بکا کله کشته سکا لیر
بیک فرقی کیم سینه وارن تاج اولماین بود و نه که او نه اول
قوقاق بزغونانام بیک یا نین لغی اولد قوقاق بزغونانام
بیکسار شمشیری ای اولدی یا نین ایکن فرا نجا بلی نه بود
مذکور ووشن تالیان لوسور کشی ایمنس بی آقا و بی و ریدیل
کلدی بی استدی آلب کندو او نه ایله بکا غایت غرت حسن اندی

Res. 1 — I-A. Cem Sultan için gönderilen İsmail Beğın arzısı

شول وقت و وقت کوسونده که او غلام قیروم سونجون و در کارها ضمیم
 دیدی بیخ و ناندی اودوم بار قوم سنک کرانه استر سکرکی و نه استر سکر
 به و دیوی بروجو اوزره برینکن مبر باشن و روم عهدی بولایدی که
 بکیه سولیمنوب بنی کندی سکر کرکه لوی و باشنا که اعدله و در سار کون لوی
 هر بار که بن و لیکه و اونه کارکی اوصافین سولیم اودله بگا دیوی و
 اگر و لیکه و اونه کارکی و لیکه کاغدن و پیریکه کور روم نیکه اوقلا
 بنشاد روم بوانتالی ایکن روم سولیکه که مبعی کلوب بنی بوندن استرک
 بر بقی کون بزم و دسون حاجت اولور که کنه لیکه رومی بواقی آقا و لیکه
 آلوب بن اوبینه خلدی بکشکی خنداری کنه مستغلی انزه صله بولیکه
 او غدر لیکه بنی کی یه کوندره انزه صکار بنی استه مشا بولیکه کی یه
 کوندره و کین و کین آردلر بن خیل سوزا و لیکه دیو لیکه بن بولیکه آلوب
 بنی روم کوندره کی یه کی یه قویه قلی و دین سنالوم بولور و یل حار
 صورتی قویه یلر و قویه یلر اب سحر و اما ایس نکا اشفاق
 و کوهی و کوهی اوله کی و نه جینا و در کی بولور که قلم و کوهی
 آکا که بایر اعدن اولور کین روم کور که بایر اعدن روم سار اعدن
 بنی کندی او تن حکم مستغلی بنی کسه ایلم سولیمن رومی اونه یل
 اشندم که خاندانکارون لقم کله معیظ بر کاغده او غور لایق یا لقم
 کله و مالوی بدم روم بر طر نساکر ایله و روم که خاندانکارون
 کله و قور که لند و بر اوله و اخی و اعد باشا یه و بره صکر پانساندن
 حکم کله ای لوم بر کاغده و بر بنی صالی و دیلر بزم و صحرالوم بولور
 و راون کسه آبا کور کور و کین تالیان باشن و در کن اوله بگا
 شیم و بروی که بوز کتلیا و برلر بر صهار و اور فر اچا دیار سار
 آبا رومس بکینک قوراشی او غل نوک النع و رطای اوله صهار اجن
 و برلر انزه برینک طایسی او غوللی قرانچای وارن کله روم
 بر خور اعدن انزوی آبا کوزیم کورمش کسه و کله و

بنی لیکه بولور کن تار و روس کافرینک نیتنه سنه او غرا یانچ
 بر یه که او غلام لیس عزت و وقت ایدر لوی بوسیدن
 و بنی کور بوسی کاغده و بر خاندانکار یا بیلش او لغنا
 و یل لیکه بورد و کوم بگوده آنوما طمانا بیایغی کورنما
 بوردوم خاندانکار که یارار قوی و دیو و خند عزت
 ایدر لوی

ایده الله دولته الی یوم الیقین
وز او شوکت علی کائنات الانام

یوز خاک رعب و دین قریب آستانه عالم پناهه عرضند کی اولد
امر عالی موجبیه منلایه کله کن اسبابی با تمام منلایه مننه بر
قوندن سن مسکرم ایچ و و دوسه یک منال ماستوریلکه بولوش
پادشاهی عرض اولوب علی وفق المرام قبول ایوب مترد معدن
اولا ترق بیگ غلوی قبول ایوب درگاه منلایه جوان یازیدراندن
فرخیه ایوب کتر سینه منگن اولدی ان شاه ائمه العزیز بدن قرق بیگ
غلو را اوزن جمی تودو بریب صقلانسن اول غلو ریله کنن بزارکن که بسن
داورق خلاف حیده اول سنه انجیل لر نه سینه غلو کتر کند اولد لر
وند کورن اوزن و شاق نامه اب الیاس بیگ تو کتر ندر ارسال اولدی
ان شاه ائمه العزیز اولدی اولاق اردنجه درت میش کونن حکردن و اصل
ویومیه کفالت ایچون اون کشتی ویرلم دیدکن حکرم حاجی ابراهیم دیر
اولدن بد کعبه کرم سلطانک معلومی در که سینه غلو کتر لیله یک کتر رود
منم کافر لر یی غلو مذکور حاجی ابراهیم اختیار آتدی اون کشتی ویردر او
دی کتده بیون اولد بله کسب چتدم مندی تاخصه مذکور غلو ریبی کتر برب
تسلیم آتکن مذکور بیون غلو تاخصه کسب چتدم ای او سینه تسلیم اولوب
مذکور حاجی ابراهیم کشتی بیون کنن بجای تته قتلدر دم و سینه کتر غلو
اب تسلیم آتد سینه کتر سبیدن مذکور عرض منلایه مننه کتر کتر ارسال
اولدی بیون نه واقع اولد که این سن کتده کتر عرض ائمه باقی
ایدی کسب سینه دایم دغایم باله بر سر غلو و اول غلو غلو ریبی کتر
جسد کتر

Res. 3 — II - A. Cem'e dair Hüseyin Beğın arızası.

قادرین الله سناقتیلر قاجار قرالی سجاغم بکلیتینه و قاضا کورمه
و یوزینه هوران لغوم اینه و درینده و کوربی و لیمون بکلیتینه
سویله معلوم اوللا کجه شه کمال بارار و غمال ایدوکم و نریم بوزرک نلار
قیضاتوق حسین بکین حذافه کتار بعضی محصلین ایچون و بکنا احابین
بوزن سنه کتور مکن ایچون بوند. کلکک اعتبارین ایل اولد
بیوجسم که منده کور بولدا اشلار ایل و زر قار بیله کلکسپا بار بولکوندر
بریل کلنجه ده کلورمه کلکسنا مانع اولمیا لای بریل دن صکر.
بومکوتوب عال اولمیا و انکلک بیله کلکدن ایل دن زیاده اولمیا
امدی کرکدر که منده کلککلک اوکاتن صجها کتور من و مرقده.
دیاره کیمه و حاجان دیاره کیمه کورمه کسنه مانع اولمیا بوشه بیل
کسنه کلکسوم تملیک صوممه بر ایل این قاصد انبیل
و سویله معلوم اوللا کجه بولک کلکدوقی تلخیص صورم امدی
سناسن کیم بوزار کسنه مانع اولمیا صوبای بر قار ایل کتور زیاده کلکدر
کدی و کورمه اولسون قوروده اولسون اگه صوبای کسنه کوردر.
بوکسنه مانع اولدور اقوم بولک اوزر. در که اولن دفعه اولدور من
بر قور لودخی ایجا سن و قونکستان نه بینه جمع ایلدکم کوردر
حد ایل کلک کلک لغوم دی م سنه کوزک کلکسنه اوغرا بولکلور منوم حالیم کچ
بوزاری صصتایل ازلت ایلر کتور کسنه انشا الله بن ایل و ادین ایلیم
ایر بیل ایلک باکم بولکسنه. یازمسن در

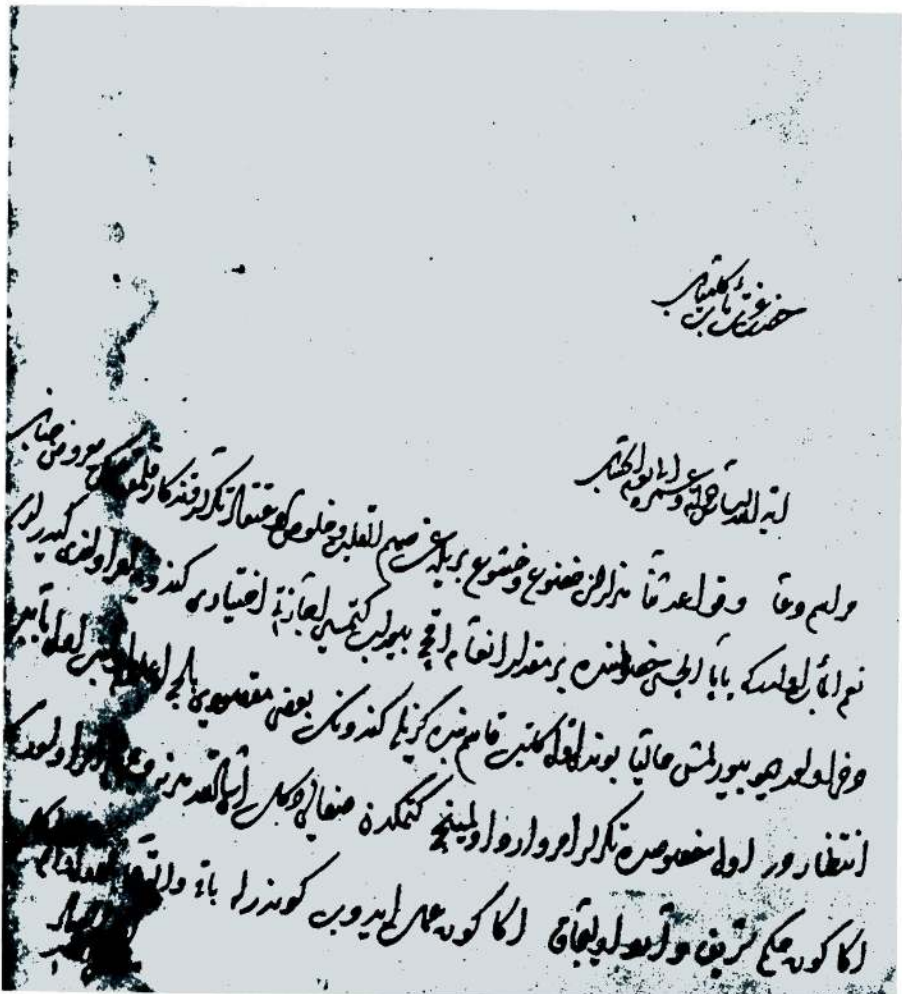
قرالک اوایل و زخمی لویاسر بوند. باز دک
قورودورن بر سا و عا اولد ک
و باقی بیخط



Res. 5 — III - Cem Sultan'ın II. Bayezid'e arızası.

در که مصدق و بارک. اعلیٰ سعادت چو بورد که نونه از ذل است آنه اولده اوله عاقل کیم ترینه اولور و اولور منقده منقده اولور
نهر کمال و ریا جاننده بعضی اخبار نسیه بورد ای دوری و کمر کاس کند و جاننده با جاننده بر اولور کور کور کور کور
توکنده اولور کور کور کور و کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
وضا باه عسک و کور
ضم و لغت و طبع اولور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
تا تکلف اولور کور
با و کور
اوردین کور
بو کور
و لور کور
بن کور
کورد کور
کورد کور
بو کور
عبر بورد که عدالت کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
بن کور
اولور کور
که کور
بن کور
کور
کورد کور
کورد کور

Res. 6 - IV - A. Kapıcıbaşı Mustafa Ağa'nın Cem işine dair arzısı



Res. 8 — V - Papa elçisinin dönüşünün ne suretle olacağı hakkında Kapıcıbaşı Mustafa Ağa'nın tahriri.